

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
ТА ПСИХОЛОГІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ
З ОСОБАМИ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ
НАСИЛЬСТВО, З ЧИСЛА ПРЕДСТАВНИКІВ
СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ,
УЧАСНИКАМИ БОЙОВИХ ДІЙ**

Методичні рекомендації

Колектив авторів

Дніпро
2024

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Руслан ГОРЯЧЕНКО, начальник Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України, кандидат юридичних наук, полковник поліції;

Олена ДЕМ'ЯНИК, начальник відділу психологічного забезпечення Головного управління Національної поліції у Полтавській області, майор поліції.

П 78 Проведення профілактичної роботи з особами, які вчинили домашнє насильство, з числа представників сил безпеки та оборони, учасниками бойових дій: метод. рекомендації.
Дніпро : ДДУВС, 2024. 40 с.

У методичних рекомендаціях розкрито способи запобігання та протидії домашньому насильству, застосування норм адміністративного та кримінального законодавства до кривдників, а також механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі. Наведено рішення Європейського суду та вітчизняна судова практика в сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Подано алгоритм дій поліцейських при виявленні фактів домашнього насильства. Розраховано на працівників підрозділів Національної поліції, здобувачів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, науково-педагогічних працівників, державних службовців та інших фахівців, діяльність яких пов'язана із запобіганням та протидією домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

АВТОРИ:

Кирило НЕДРЯ, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент;

Наталія КОМИХ, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент;

Катерина МІТЧЕНКО, старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидат соціологічних наук, доцент;

Андрій КОВАЛЕНКО, заступник начальника Департаменту превентивної діяльності – начальник управління організації діяльності підрозділів реагування патрульної поліції Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції.

ЗМІСТ

1. Природа домашнього насильства в середовищі представників сил безпеки та оборони, учасників бойових дій.....	4
2. Психологічний портрет особистості кривдника: характеристика, комунікація, профілактика.....	11
3. Психологічний портрет особистості постраждалого: характеристика, комунікація, взаємодія.....	18
4. Взаємодія з громадою в сфері протидії домашньому насильству.....	29
5. Корисні номери та посилання для пере направлення.....	37

1. ПРИРОДА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В СЕРЕДОВИЩІ ПРЕДСТАВНИКІВ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ, УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Війна руйнує не лише домівки, а й душі людей. Вона проникає в кожен куточок життя сім'ї, відбиваючись на чоловікові, дружині, дітях та найближчих родичах. Навіть маленькі діти відчувають тривогу та емоційний стан матері, хоча й не завжди розуміють, чому тато не вдома. Чоловіки, які повертаються з фронту, несуть у собі травми пережитих подій. Вдома на них чекає дружина, яка також глибоко переживає війну, й хоча не була на полі бою, та може мати значний травмувальний досвід. Їхні емоції переплітаються, утворюючи клубок зневіри та болю, і замість того, щоб стати опорою один для одного, вони даленіють, замикаються в собі, або ж можемо говорити і про випадки вчинення домашнього насильства.

У світовій практиці загальновідомим і прийнятим є факт суттєвого зростання випадків домашнього насильства в умовах війн та збройних конфліктів, що обумовлено самою суттю подій та взаємин. Однак зазначена проблема є забороненою і не публічною, якщо фокус уваги зосереджується на представниках сил оборони (комбатантів), або на ветеранах. Це пов'язано з низкою як суб'єктивних, так і об'єктивних причин, до яких, наприклад, можемо віднести наступні:

- зміщення пріоритетів під час бойових дій;
- складність фіксації, а також звернень за фактами;
- травматизація всіх членів суспільства незалежно від рівня залученості до бойових дій;
- «героїзація» кривдників;
- проблема резонансності тощо.

Найбільш повне відоме дослідження щодо наслідків психотравм в середовищі комбатантів, а також їхнього впливу на рівень насильства (у тому числі і домашнього), було проведено у 1988 році в Сполучених Штатах Америки, як основа для створення і розбудови програм з реабілітації та інклюзії даної категорії громадян. Відповідно до отриманих даних, в середовищі досліджуваних у 5 разів зростав ризик залишитися безробітними, близько 70 % з них хоча б один раз розлучалися з подружжям, у 35 % відзначені батьківські проблеми, у 47,3 % – крайні форми ізоляції від людей, у 40 % – виражена ворожість до оточуючих. 36,8 % представників цієї соціальної групи здійснюють понад 6 актів насильства на рік, 50 % були заарештовані і посаджені у в'язницю (в тому числі 34,2 % – більше одного разу)¹. Це більш ніж переконливі дані наслідків того, що і складає основу природи будь-якого насильства в середовищі тих, хто має змогу називатися представниками сил безпеки і оборони, а у подальшому матимуть статус

¹ Fortana, A., & Rosenheck, R. (1994). Aggression and its correlates in Vietnam veterans with and without chronic posttraumatic stress disorder. *J. Nerv. Ment. Dis.*, 182 (12), 677-684.

ветеранів війни.

Сьогодні як в медіа, так і в суспільній комунікації досить поширеною, навіть сленговою назвою всього цього є ПТСР (посттравматичний стресовий розлад), що не є повністю правильним, оскільки ПТСР може мати відстрочений характер, що означає настання і, відповідно, остаточне діагностування, відтерміноване у часі, а також після завершення і виходу з психотравмуючих подій, якими і є війна. Тобто симптоматика може з'явитися як після перебування в травматичній ситуації, так і виникнути через багато років. Відомими й описаними є випадки, коли у ветеранів Другої світової війни ПТСР проявився через сорок років після завершення бойових дій².

Чи правильно обмежуватися виключно цією назвою? Відповідь – неправильно.

Це обумовлено тим, що перелік наслідків травмування, виражених як у діагнозах, так і формах, – досить великий і вимагає професійного підходу. Але найпростіше, що треба розрізнити, а також враховувати, так це те, що попереду настає **травма та травматичний стрес – нормальна людська реакція на ненормальні обставини, стан, що виникає у людини, що пережила щось таке, що однозначно виходить за межі звичайного людського досвіду та і фантазії.**

Психологічна реакція на травму включає в себе **три відносно самостійні фази**, що дозволяє охарактеризувати її як розгорнутий у часі процес.

Перша фаза психологічного шоку містить в собі два основних компоненти:

1. Пригнічення активності, порушення орієнтації в навколишньому середовищі, дезорганізація діяльності.

2. Заперечення того, що сталося (своєрідна охоронна реакція психіки). Нормою є короткочасність цієї фази.

Друга – вплив, характеризується вираженими емоційними реакціями на подію і його наслідками. Це можуть бути сильний страх, жах, тривога, гнів, плач, звинувачення. Емоційні прояви відрізняються безпосередністю та інтенсивністю. Поступово ці емоції змінюються на критику або сумніви у собі. Вона протікає за типом «що було б, якби ...» і супроводжується болючим усвідомленням невідворотності того, що сталося, визнанням власного безсилля і покаранням самого себе. Характерний приклад – описане в літературі почуття «провини у того, хто вижив», яке досить часто доходить до рівня глибокої депресії.

Вищезгадана фаза є критичною в тому відношенні, що після неї починається або процес одужання (реагування, прийняття реальності, адаптація до нових обставин), тобто **третьої фази** нормального реагування, або

² Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навч.-практ. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2020. 124 с.

відбувається фіксація на травмі і подальший перехід постстресового стану в хронічну форму.

Сам же **посттравматичний стресовий розлад (ПТСР/PTSD)** – це непсихотична (не викликана ураженнями мозку та його травмами) відстрочена реакція на травматичний стрес, здатна викликати психічні порушення практично у будь-якої людини.

При цьому варто розуміти, що «посттравматичний» фактично означає «після травми», а отже виникає вже у процесі адаптації. Якщо говорити про перебування особи безпосередньо у момент травми (незавершені бойові дії, війна, служба), то з метою якісного розуміння природи виникаючого домашнього насильства необхідно в термінології володіти і розуміти ще поняття **гостра стресова реакція**, з якою найчастіше і стикаються поліцейські у спілкуванні з особами під час виконання власних обов'язків. Причому для учасників бойових дій є окреме визначення – **бойова стресова реакція**. За проявами і симптоматикою зазначена реакція дуже схожа на ПТСР, однак за рахунок перебування людини ще в травмуючих подіях, вона є більш контактною і піддається впливу та корекційним заходам поведінки ззовні (що і є ключовим у профілактиці).

Рис. 1. Цикл розвитку можливих наслідків травматичного стресу

Якщо далі розглядати природу процесів виникнення насилля (і домашнього в тому числі) в середовищі представників сил безпеки та оборони, то однозначно варто розглянути три **функціональні сфери** життєдіяльності людини, через які найбільш помітно і проявляється вихід стресових станів (гострої (бойової) стресової реакції, ПТСР та ін. видів):

1. Тілесна, або фізіологічна. Сфера проявів стресу через реакції

нашого тіла. До таких можемо віднести теж досить багато таких:

- температура тіла (підвищення чи пониження);
- артеріальний тиск (підвищення чи пониження);
- темп серцебиття;
- реакції шлунково-кишкового тракту;
- спазми м'язів (тремори, нервові тіки);
- потовиділення;
- пігментація шкіри;
- порушення сну.

Цей перелік теж можна продовжувати, оскільки такі реакції можуть бути не лише узагальненими, а й носити індивідуальний характер. Ключовим знанням у розумінні фізіології стресу має бути те, що під час стресу наш організм підвищено генерує так звані **гормони стресу** – **адреналін, норадреналін, кортизол**, які і викликають реакції організму на стрес, і демонструють саме стан його підвищеної напруги.

2. Розумова (когнітивна). Сфера, що демонструє активізацію, або, навпаки, уповільнення чи блокування когнітивних реакцій людини. До таких реакцій відносяться:

- порушення логіки;
- порушення (відсутність) концентрації уваги;
- порушення (відсутність) координації;
- уповільнення (гіперактивізація) реакцій (міміка, жести, мова);
- порушення пам'яті тощо.

Найбільш інформативно і показово можемо побачити зазначені прояви під час спілкування з особою, яка перенесла стрес або перебуває у його стані.

3. Емоційна. Сфера, яка візуально найбільш яскраво демонструє перебування людини у стані стресу. Емоційних проявів може бути дуже багато, але я виділив би три основні групи:

- відсутність емоцій;
- надто бурхливе (більше, ніж зазвичай) демонстрування емоцій;
- невідповідність емоції ситуації.

Якщо з першими двома групами все зрозуміло, то стосовно третьої групи необхідно зробити деякі пояснення. Так, під невідповідністю емоцій я розумію дві найбільш розповсюджені ситуації, які відомі нам як:

- «недоречна посмішка» – сміх або посмішка людини у трагічній або напруженій ситуації (втрата близької людини, травмування та ін.);
- «сльози радості» – сльозовиділення під час радісних життєвих моментів (народження дитини, весілля, виграш великої суми грошей).

Причому, якщо другий варіант сприймається як прийнятний і загалом схвалюється у суспільних оцінках, то перший – ні. Він лякає і є маркером неадекватності у суспільній думці. Хоча обидва вони є демонстрацією того, що рівень гормонів, а отже і стресу, в організмі людини зашкалює і вона потребує його зниження (це необхідно контролювати, оскільки за наявних

проблем зі здоров'ям стан людини може значно погіршитися та навіть скінчитися лікарняним ліжком, або і взагалі моргом)³.

Схематично взаємозалежність цих трьох сфер можемо зобразити таким чином:

Рис. 2. Функціональні сфери життєдіяльності людини

Ключовою ж із зазначених сфер і фактично каталізатором проявів насилля є саме емоційна сфера, де у безпосередніх учасників бойових дій, ветеранів і представників сил безпеки і оборони буде превалювати агресія, що і формуватиме в ній відповідні моделі поведінки, комунікації, позиціонування. Це впливає з того, що така категорія осіб у різний за тривалістю час будувала власні стратегії виживання саме на цій емоції, протидіючи ризикам для власного життя та здоров'я. І зважаючи на це, а також вже на згадану гостру (бойову) стресову реакцію, чи, тим більше, на ПТСР – переносить ці підходи і в цивільне чи тимчасово цивільне життя (перебування вдома після служби, звільнення, відпустка, відпустка через поранення тощо), де найбільш незахищеними і вразливими є ті, хто його там і чекає.

У спрощеній формі ми це можемо назвати – «свій серед чужих, чужий серед своїх». Дивно звучить, але дуже влучно, бо опиняючись вдома після служби, людина почувається своєю саме в середовищі таких самих.

Парадокс же у тому, що для загалу ця категорія є чужою.

Це відбувається навіть не тому, що вони не сприймають війну чи службу. Ні. Ключовим є те, що не сприймають тих, хто вийшов за межі стереотипів і упереджень, хто взяв у руки зброю, аби з неї вбивати. Саме так це сприймається. Це захист України. Це виконання обов'язку. Це вірність присязі. Але це не скасовує того, що сказано вище: війна – це там, де гинуть і де вбивають, аби вижити.

³ Там само.

Тому комбатант автоматично стає «чужим» і може викликати певні особливості власного сприйняття. У науці це називається «ксенофобія» – страх перед чужинцями, перед тими, хто не такий як усі.

Приблизно така ситуація з розумінням і прийняттям відбувається і в родинях, де за час участі одного з її членів у бойових діях відбувся перерозподіл соціальних ролей, а з поверненням додому виникає конфліктність, бо сприйняття одне одного, ще колишнє, незмінне і неусвідомлене. А між іншим змін зазнали обидва дорослих члени родини. Наслідки цього здебільшого невітні. За різними статистичними даними, сьогодні в державі від 35-60 % таких родин опиняються у кризі відносин, що досить часто закінчується розлученням, тобто руйнуванням звичного життя. І виникає ще більше переконання у своїй непотрібності. Цікавою і показовою є інша цифра, яка ілюструє можливі наслідки непорозуміння у родині: причиною 80 % самогубств учасників бойових дій є саме сімейно-побутові проблеми.

Підсумовуючи, варто відмітити, що домашнє насильство в середовищі представників сил безпеки та оборони, учасників бойових дій – це складне явище, яке має глибокі корені та потребує комплексного підходу до його вивчення та вирішення. На сьогодні сміливо можемо зазначити, що цьому сприяє наявність бойового досвіду, психологічні травми у комбатантів, високий рівень втоми та виснаженості, що може призводити до непорозуміння між подружжям.

Все вищезазначене і визначає актуальність даної проблематики в діяльності Національної поліції України, оскільки створює безпосередні, суттєві і довготривалі ризики громадській безпеці, життю і здоров'ю як груп, так і окремих громадян. А самі факти вчинення домашнього насильства з боку представників сил безпеки та оборони вимагають профілактики і реагування в межах повноважень, визначених Законом України «Про Національну поліцію», а саме:

1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;

2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;

3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні

послуги, якими вони можуть скористатися;

4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;

5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;

6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії;

7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними домашнього насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;

8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

9) звітування центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, про результати здійснення повноважень у цій сфері у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству⁴⁻⁵.

⁴ Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

⁵ Віллс Е., Калашник О. Протидія домашньому насильству: практ. посібник для поліцейських. URL : <https://rm.coe.int/cvavgu-jan2018-4-ua-web/16807874e0>.

2. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИСТОСТІ КРИВДНИКА: ХАРАКТЕРИСТИКА, КОМУНІКАЦІЯ, ПРОФІЛАКТИКА

Психологічні особливості кривдника домашнього насильства

Відповідно до визначення в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», кривдник – особа, яка вчинила домашнє насильство у будь-якій формі⁶.

Важливо зазначити, що не існує єдиного психологічного портрету кривдника домашнього насильства. Кожна людина – це індивідуальність, і причини, які штовхають людей на насильство, можуть бути різними, але можна визначити спільні індивідуальні характеристики, які можуть сприяти домашньому насильству. А саме знижений рівень інтелекту (рівень культури частіше низький, але бувають кривдники з високим рівнем культури та загальної обізнаності) та емоційна нечутливість кривдника; негативне ставлення до соціального оточення, що викликає у особи почуття незадоволеності, неадекватні очікування щодо інших людей (членів сім'ї); низький рівень / брак соціальних навичок, низька компетентність у вирішенні конфліктів, низька резильєнтність (адаптивність при подоланні стресу)⁷. Для кривдників є характерним попередній досвід насильства (проживання в сім'ї, де вчинялось домашнє насильство, булінг в школі, знущання (катування), ПТСР, дисоціальний розлад тощо), схильність до жорстокого поведіння або терпимість до насильства.

До психологічних характеристик, як захисних копінгів (реакцій, сценаріїв), можна віднести високу підозрілість, ревнощі, низький рівень емпатії, проблеми самоідентифікації, ригідність (страх перед змінами у своєму житті), роздратованість, систематична агресивна поведінка, схильність до домінування (почуття правоти завжди і в усьому, прагнення влади, готовність вирішувати всі питання силою, гіпертрофована жага особисто приймати всі рішення, наявність власної точки зору, що не підлягає змінам та обговоренню), низька культура подолання стресів та травм (у всіх гріхах звинувачує не себе, а інших).

Дитячі психологічні травми, або сильні душевні потрясіння в дорослому віці, є потягом (рушійною силою) до компенсації психологічної

⁶ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 31.12.2023 р. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

⁷ Забезпечення діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги як спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства: метод. посібник. Київ, 2020. 190 с.

травми (пережитого емоційного болю) через штучне підняття своєї самооцінки і штучне зниження самооцінки близьких людей. Кривднику притаманна віра в те, що життя потерпілої (потерпілого) та дітей ніщо у порівнянні з його власним; що кохання може бути і з кулаками; що саме він знає, в чому щастя дружини/чоловіка (потерпілої/го) та дітей.

До того ж відсутність практики отримання психологічної допомоги і віри в те, що саме йому це дуже потрібно, повне знецінення можливої роботи. Для нього є характерним сприйняття власної особливості, щира віра в те, що інші повинні його обслуговувати і йому служити, діяльність інших людей значно знецінюється. До того ж у нього дуже багато стигматизації людей та нав'язування їм соціальних ролей: «нероба», «нікчема», «погана господиня», «погана мати», «невігласка» задля штучного підняття власної самооцінки⁸.

Узагальнюючи, можемо визначити найбільш характерні якості: прагнення до влади і контролю, висока підозрілість, ревності, низький самоконтроль емоцій, потягів, дій, низька самооцінка, яка може ховатись під бравадою та егоцентризмом, емоційні гойдалки, підвищена агресивність та дратівливість.

З урахуванням наявності попереднього досвіду переживання гострої (бойової) стресової ситуації (ПТСР) можемо визначити наступні **психологічні характеристики кривдника, що є представником сил безпеки та оборони.**

Як зазначалось вище, вони можуть мати проблеми з контролем гніву та емоційних реакцій, що може призвести до *вибухів гніву, підвищену агресивність та імпульсивність, а також зниження емпатійності* (розуміння та співпереживання емоціям інших людей). Люди з ПТСР можуть *відчувати себе незначними та негідними*, що може призвести до того, що вони шукатимуть *контроль та владу над іншими*, як можливість тримання фокусу уваги на реальності, зменшення дереалізації. Слід відмітити, що вищеописані загальні якості, що притаманні особам, які вчиняють домашнє насильство, ускладнюються симптомами пережитої травмуючої ситуації, які слід враховувати при взаємодії.

Психоедукаційна робота поліцейських з постраждалими щодо психологічних особливостей кривдників – представників сил безпеки та оборони.

Дружинам військових або осіб, причетних до сил безпеки та оборони, варто пояснити, що їх чоловіки (жінки) можуть бути свідками та/або брати участь у насильницьких (психотравмуючих) подіях, які можуть призводити до розвитку ПТСР, а попередньо викликати симптоматику гострої стресової

⁸ Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М. та ін. Актуальні проблеми сімейного насильства: монографія. Дніпро : ДДМУ, 2021. 188 с.

реакції. До того ж несення служби в силах безпеки та оборони є саме собою досить стресовим видом діяльності через виконання службових обов'язків в особливих умовах (ненормований день, постійна небезпека, систематичне переживання як свідка важких стресових ситуації інших людей тощо).

Суттєвою характеристикою осіб, які носять погони, є стигматичне переконання, що звернення за допомогою до психологічних служб чи психіатрів може негативно відобразитись на їх подальшій службі, тому вони рідко звертаються до фахівців, хоча і не заперечують наявність психічних розладів.

Ризик вчинення домашнього насильства, представниками сил безпеки та оборони може посилюватися зловживанням алкоголю та наркотиків, що погіршує симптоми. Також факторами ризику є кошмари та нічні жахи, як поширені симптоми ПТСР, адже вони виснажують нервову систему особи, підвищуючи тим самим дратівливість та гнів вдень, а також підвищена підозрілість та пильність, коли невинні дії членів сім'ї можуть сприйматись як загрозові та викликати деструктивні реакції, найчастіше – через прагнення себе захистити і проявляти агресію по відношенню до того, хто може видатись кривдником.

Слід також відмітити, що особи з ознаками ПТСР можуть уникати людей і ситуацій, які нагадують їм про травмуючі події, або ж взагалі людей, яких можуть сприймати як загрозу для себе. Така ізолюваність одного з членів сім'ї може призвести до вимушеної ізолюваності всіх інших членів, що не завжди може радо сприйматись та бути причиною виникнення сварок.

Членам сім'ї варто розуміти, що їх близька людина, яка переживає (пережила) сильні травмуючі ситуації, найчастіше відчуває стрес, тривогу, гнів, провину, депресію та інші емоції, які йому може бути важко контролювати. Тому важливо бути терплячими, проявляти співчуття та розуміння. Не наполягати, щоб він розповів про свої переживання, якщо він сам не готовий до цього. Важливо демонструвати власну готовність бути поруч, вислухати тоді, коли він буде готовий поговорити⁹.

Війна нікого не залишає незмінним, тож прагнути повернути близьку людину до того стану, який був раніше, – утопія. Не варто звинувачувати його також в цьому, порівнювати з іншими, зазначати, що хтось менше змінився або інакше реагує. Тут, навпаки, важливо допомогти знайти здорові способи впоратися зі стресом, наприклад, фізичні вправи, м'язова релаксація та/або спілкування з психологом.

Не менш важливим є турбота про власний стан, про своє психічне та фізичне здоров'я. Не нехтувати часом на себе, спілкуванням з друзями та близькими, зверненням до психологів, участю в групах підтримки для членів

⁹ Любити, жити і чекати. Путівник для родин військових, які перебувають у зоні бойових дій. Львів : Колесо, 2018. 144 с.

сімей ветеранів/військових. Стосунки сім'ї зазнають значних змін під час війни, тому важливо вміти адаптуватися до цих змін.

Загальні рекомендації при взаємодії поліцейських та цивільних осіб з військовими, учасниками бойових дій.

1. Не варто запитувати про травматичний досвід просто з цікавості (фрази у вигляді: «Ну, як там було?», «А бачив мертвих? А сам вбивав?»). Це може викликати ще більшу агресію та роздратованість.

2. Не підтримуйте уникання учасниками бойових дій наявних психологічних та фізичних симптомів, які можуть вважати і робити вигляд, ніби їх не існує. Це не зменшує їх прояв, а лише накопичує силу прояву.

3. Не говоріть людині, що пора припинити поводитися, як на війні. Також не треба говорити, що час лікує. Війна для учасників бойових дій продовжує існувати, і з часом ситуація у багатьох мало змінюється.

4. Не звинувачуйте травмовану особу і не дорікайте їй через те, як саме вона може бурно реагувати і проявляти емоції та має контролювати себе. Емоційні прояви малоконтрольовані, і сам учасник бойових дій радий би не реагувати, але ці реакції відбуваються на фізіологічному рівні.

5. Не можна без дозволу торкатись до тіла людини, обіймати, торкатись особистих речей. Такі дії будуть сприйматись, як загроза, і, відповідно, реакція на них може бути досить бурхливою.

6. Чітко дотримуйтесь встановлених часових меж, обумовлених норм чи правил, також не варто різко змінювати плани без попередження. Адже наявність визначених орієнтирів допомагає відчувати контроль, як здатність впливати на своє життя і, відповідно, відчувати себе в безпеці.

7. Не можна надавати нереалістичні або марні надії для здійснення обіцянки. Коли люди вірять у щось можливе, а потім воно не відбувається, це може бути дуже боляче, або ж навіть перенести повторно в травмуючі події. Слід відмітити, що учасники бойових дій можуть через певні особливості службової діяльності, взаємодії з керівництвом відчувати себе обманутими, розчарованими. Додатково така травматизація може значно похитнути в особи віру в себе та довколишній світ.

8. Максимально спокійно реагуйте на наявність військових атрибутів (вогнепальна, холодна зброя, уніформа та інше). У свій час це було тим, що допомогло вижити, а зараз є посередником безпеки, звичним станом речей для військового, додаючи йому впевненості.

9. Не варто бачити в людині тільки «жертву» та жаліти або навпаки – надмірно «героїзувати». Люди, які пережили війну, не є просто «жертвами» або «героями». Вони – складні особистості з різним досвідом, емоціями та мотиваціями. Зводити їх до одного образу – означає ігнорувати їхню індивідуальність та унікальний досвід. Для них важливо, щоб їх бачили як

звичайних людей зі своїми міцностями та слабкостями.

10. Не підтримуйте міфи про ПТСР. Це може через стигматизацію, неправильне розуміння симптомів заважати їм звертатися за необхідною допомогою та підтримкою¹⁰.

Відповідно при взаємодії з учасниками бойових дій, враховуючи вищеописане, важливо:

1. З повагою ставитися до тілесних, особистих та соціальних кордонів.
2. Залучати до планування спільної діяльності. Інформувати про план, зміни в часі та термінах виконання заздалегідь. Пояснювати причини та наслідки змін. Залишати за особою право вибору і давати час зробити цей вибір.
3. Мати та висловлювати повагу до досвіду. Уважно слухати і чути, але будь-який ваш інтерес до травматичного досвіду має бути професійним, а не особистим.
4. Визнавати, що ви не маєте подібного досвіду і не можете до кінця розуміти, що пережила людина.
5. Допомогати переводити акцент з проблеми на рішення.
6. Більше говорити з людиною про сьогоднішнє, події найближчого минулого, про її фізичний стан та самопочуття.
7. Створити атмосферу психологічної та емоційної безпеки. Проявляти емпатію, тепло, довіру і розуміння, не бути байдужим. Пропонувати емоційну підтримку.
8. Дотримуватись обіцянок.

Поведінкові реакції, які помилково можуть сприйматися як симптоми ПТСР і які слід враховувати поліцейському при взаємодії.

У осіб, які мають досвід психотравми, певні симптоми помилково можуть сприйматись як симптоми ПТСР:

- тремор рук (у тому числі викликає підозру про вживання різного роду заборонених речовин);
- м'язова напруженість (насторожує і виглядає як агресія, а, отже, і викликає відповідні заходи безпеки та агресію з боку поліцейського);
- незосереджений погляд, який називається «погляд на тисячу ярдів» (розширені зіниці, які немов дивляться крізь опонента у спілкуванні і не фокусуються на ньому, що теж викликає підозру про ймовірне вживання заборонених речовин);
- різкі і нескоординовані рухи або, навпаки, уповільнені;
- емоційні перепади від суму до агресії (вербальні і невербальні прояви);

¹⁰ Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2020. 192 с.

- гіперактивність або загальмованість у реакціях та рухах;
- неможливість пригадати певні моменти, інформацію, події.

Безумовно, що подібні поведінкові прояви насторожують і потребують більш пильної уваги навіть суто інтуїтивно. Тож що **треба враховувати при виявленні подібних ознак і на чому будувати комунікацію**:

- має місце один з наступних варіантів: гостра стресова реакція/ бойова стресова реакція, маніпуляція і демонстративна реакція (особливо у випадку «я воював, а ти чому тут?», або можливе перебування під впливом певних заборонених речовин);

- необхідно враховувати просту формулу: «агресія у відповідь на агресію завжди дає більшу агресію». За потреби уникнути її не можна і не треба, однак розпочинати з неї – хибний шлях. У першу чергу мова йде про демонстрацію зброї. Так, людина, яка має реальну бойову стресову реакцію, зброї точно не боїться, оскільки вона з нею проводила і проводить значну кількість часу. Тому більш доцільним є якраз забезпечення контролю над особою з боку інших співробітників, у той час як поліцейський-комунікатор демонструватиме доброзичливість і довіру, прибираючи зброю, або – не демонструючи її;

- побудова співпраці на спільних цінностях, а саме: «мій герб і прапор на шевроні такий самий, як і у тебе!», «Ми ж давали присягу одному і тому ж народу? Вірно?», «Повір, я хочу так само, як і ти, мирного життя дітям. Тому я і виконую свою роботу як для свої дітей, так і для твоїх» тощо;

- співпраця і довіра побудована на активному слуханні: «Я готовий за потреби тебе слухати хоч годинами!», «Давай поговоримо. Мені теж це потрібно» тощо;

- варто обережно ставитися до згадок про родину, оскільки це теж може бути подразником у випадку наявності в ній проблем, або її руйнування. Не варто одразу використовувати заклики «в ім'я родини»;

- підключати, за потреби, поліцейське піклування: «Якщо є необхідність, то краще ми довеземо куди треба», «Чим ми можемо допомогти?» тощо.

- врахування у спілкуванні особистісної дистанції, а саме ненаближення ближче, ніж на 2 метри, допоки не буде подолано перші гострі реакції;

- уникання тиску: «Давай швидше!», «Та скільки можна! Вирішили і забули!», «Не затримуй!».

Окрім того, варто обов'язково враховувати ймовірну можливість погіршення стану здоров'я та потребу залучення медиків.

Що стосується моделей, де можливо ідентифікувати маніпуляцію і демонстративну реакцію, то тут варто спиратися виключно на визначені законом заходи.

Особливості спілкування поліцейських з особами, представниками сил безпеки та оборони, які вчинили домашнє насильство.

Найголовнішим пріоритетом поліцейського завжди має бути безпека постраждалого, себе та інших людей.

Тому важливо оцінити рівень ризику перед тим, як розпочати розмову з кривдником, за потреби залучити представників інших служб (психолога, представників соцслужб, органів влади, командування тощо).

Враховуючи основні психологічні особливості особи, схильної до вчинення домашнього насильства, яка пережила психологічну травму, варто обрати безпечне та спокійне місце для розмови. Продумати та підготуватись до можливих реакцій, продумати свої відповіді. Усвідомлюючи бойовий (службовий) досвід, з кривдником важливо спілкуватися з повагою, навіть якщо його поведінка є неприйнятною. Адже це допоможе знизити рівень напруги та збільшить ймовірність співпраці. При взаємодії важливо використовувати емпатичність, просту та зрозумілу мову, чітко викласти причину свого візиту та правові наслідки дій кривдника. Поліцейський має бути наполегливим у досягненні своїх цілей, але при цьому залишатися спокійним та професійним, не йти на поступки з кривдником або не піддаватися на його провокації (маніпуляції на кшталт: «Я воював!», «В мене контузія!» тощо).

У розмові використовувати «Я» – висловлювання від власної особи, щоб описати свої почуття та потреби, уникати обвинувачень та критики, говорити спокійним та впевненим голосом. Важливим є зоровий контакт, але на ньому не варто наполягати, адже це може здатись провокаційним та викликати роздратування і ще більшу агресію.

Слухання є важливим при взаємодії, адже надає можливість ветерану (комбатанту) відчувати себе значимим, почутим. Уникати варто перебивання та підвищення голосу, використання технік активного слухання. Не треба вступати в суперечки або активне аргументування, навіть якщо поліцейський не згодний з наданою інформацією. Виваженість, чіткість, повага при збереженні власної впевненої позиції є постулатами взаємодії.

Комунікація в колективі, коли один з колег вчиняє домашнє насильство.

Ситуація, коли один з представників сил безпеки та оборони вчиняє домашнє насильство, є складною та делікатною. З одного боку важливо захистити постраждалого (постраждалу) та притягнути кривдника до відповідальності. З іншого боку значущо зберегти конфіденційність та не зашкодити службі (кар'єрі) колезі. З психологічної точки зору важливо пам'ятати, що відповідальність за поведінку кривдника залишається лише на ньому, колега, яка готова втрутитись в ситуацію, може лише контролювати

свої дії та реакції.

Однак враховуючи принцип верховенства права, варто вжити заходів для припинення злочинного діяння. Як методи профілактики та попередження повторного (припинення систематичного) вчинення домашнього насильства можемо визначити наступне:

1. Поговорити з колегою. Проте варто врахувати особливості стосунків, наявність довіри, чи конфліктних відносин, а також мету розмови (попросити не чинити так більше, або попередити про інформування керівництва тощо). Власна готовність до розмови та готовність опонента є досить важливими, адже це досить енерговитратно та вимагає готовності аргументувати з позиції колеги, так і готовності прийняти відповідальність за свої дії в колеги. Якщо ні, то розмова може бути непродуктивною.

Під час розмови варто бути щирим та висловлювати свою турботу та небайдужість до ситуації, уникати обвинувачень та критики, але бути готовим навести відомі приклади поведінки кривдника, яка, власне, і занепокоює. Слухати, давати можливість пояснити свою точку зору, тож варто бути готовим до того, що розмова може бути складною та емоційною.

2. Налагодження контакту та спілкування з сім'єю колеги, який вчиняє насильство (запрошення на день народження, сімейні свята, корпоративи, святкування пам'ятних дат тощо). Під час взаємодії з постраждалою варто дати зрозуміти про свою поінформованість в цій темі, проговорити готовність надати підтримку, запропонувати допомогу. Варто бути готовим до того, що члени сім'ї можуть виправдовувати кривдника, боятись розказувати всю правду через страх, що це стане відомо йому та іншим особам. Тому важливим є саме емпатійна підтримка та переконання в готовності допомогти. Також варто поінформувати про доступні ресурси, такі як: гарячі лінії з питань домашнього насильства та прихистки (шелтери).

3. Повідомити керівництво про свої переживання з приводу можливого домашнього насильства. Зробити це варто конфіденційно та професійно, бути готовим надати будь-яку інформацію, якою володієте.

4. Зверніться до штатного психолога, який може підтримати та порадити, як найкраще вчинити в цій ситуації.

5. Зверніться до військової служби правопорядку/командування, якщо ви вважаєте, що постраждалому загрожує небезпека.

3. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ОСОБИСТОСТІ ПОСТРАЖДАЛОГО: ХАРАКТЕРИСТИКА, КОМУНІКАЦІЯ, ВЗАЄМОДІЯ

Психологічні особливості постраждалої дорослої особи від домашнього насильства

Постраждалою від домашнього насильства, відповідно до чинного законодавства, вважається особа, щодо якої було вчинено або вчиняється діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, в сім'ї чи в межах місця проживання членами сім'ї або іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою¹¹.

Відповідно до аналізу звернень постраждалих від домашнього насильства до фахівців психологічних служб та даних ВОЗ, найчастіше насильству з боку партнера піддаються жінки, які мали власний досвід зазнаного в дитинстві насильства або ж були свідками таких діянь (найчастіше батька по відношенню до матері), вірять в домінування чоловіків та підпорядкованість жінок, можуть бути залежними (від іншої людини чи препаратів, речовин, або ж виконання певних дій (ритуалів) тощо¹². Якщо в дитячому віці людина звикла до того, що на її думку не зважали, звикла до принижень та звинувачень, не має навичок розпоряджатися сама собою, власними речами, приймати самостійні рішення (були гіперопікаючі батьки або авторитарні, які не давали права на власне волевиявлення), то в дорослому віці це є достатньо звична модель взаємовідносин. Відповідно, досить часто акт насильницьких дій сприймається такою особою як спосіб отримання любові саме через страждання (типові фрази: «Б'є – значить любить», «Якщо ревнує, постійно контролює, то не байдужий»).

Важливо також розкрити переживання постраждалими від домашнього насильства «секвенційної травми» (або «повторюваної травми») – повторюване переживання ситуацій, пов'язаних з тривалим жорстоким ставленням (фізичним, психологічним, сексуальним). Як наслідок, в людини формується сильна недовіра до світу, який сприймається як такий, що несе загрозу, що, своєю чергою, може призвести до втрати загальної довіри до присутніх та до себе. За таких обставин власне ставлення до себе веде до формування невпевненості у собі, самознецінення з відчуттям нездатності на глибокі почуття, зниження емоційності, емпатичності¹³.

Їхніми характерними ознаками також є сором, відчуття меншовартості,

¹¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 31.12.2023 № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

¹² Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М. та ін. Зазнач. твір.

¹³ Там само.

низька самооцінка; вони можуть відчувати складність в прийнятті рішень, прагненні передати відповідальність, але проявляти сильний контроль над всім, що відбувається навколо (побут, діти, чоловік, ситуація на роботі). Або ж навпаки, формується сильне прагнення до усамітнення, ізоляції, залежності від психоактивних речовин.

Постраждалі часто мають проблеми із виставленням меж, кордонів, не вміють їх відстояти, в їхній простір можна втрутитися безкарно, до того ж вони самі є порушниками чужих меж, що виражається в нав'язливій поведінці та обіймах, непроханими порадами, надмірною турботою тощо.

Психологи також присвоюють постраждалим такий феномен, як «вивчена безпорадність». Явище, яке формується через те, що від насильства не захищали, його неможливо було уникнути, йому потурали, а тому захист від нього втратив сенс. Тобто людина починає користуватися своїм становищем жертви для отримання певних вигод. Наприклад: можливість в період затишшя скористатися почуттям провини, яку відчуває кривдник, або отримувати прояви жалості від людського оточення (співчуття).

Як захисна стратегія з врахуванням вищезазначеного, в особи формується схильність до викривлення дійсності, а також ідентифікація себе з кривдником, виправдання його (так званій «стокгольмський синдром»). Тривале перебування в тісному спілкуванні з кривдником змінює ракурс бачення дійсності, негативні вчинки починають сприйматись як правильні (фрази типу «це в нього на роботі складно, то він так веде себе», «це під алкоголем він такий, а коли не п'є – золота людина», «він стільки пережив, що його таке ставлення до мене – дрібниці»).

Тобто узагальнюючи, слід відмітити, що це психологічні характеристики постраждалого від домашнього насильства, яке відбувалось тривалий час (більше, ніж один випадок) та схематично зобразимо їх наступним чином:

попередній травмуючий досвід	залежна поведінка	навчена безпорадність
<ul style="list-style-type: none">• підозрілість• невпевненість• усамітненість	<ul style="list-style-type: none">• порушення емоційної та вольової сфери• меншовартість	<ul style="list-style-type: none">• невміння приймати рішення• порушення кордонів

Рис. 3. Психологічні якості постраждалої особи

Говорячи про вчинення домашнього насильства представниками сил безпеки та оборони, варто розуміти, що це може бути:

– тривалий період вчинення насильства, що може повторюватися, особою, яка несе службу та проживає вдома з сім'єю;

– короткостроковий період (періодичний або разовий) здійснення насильства особою, яка перебуває у відпустці чи на лікуванні, реабілітації з наявністю попереднього досвіду;

– короткостроковий період (періодичний або разовий) здійснення насильства особою, яка перебуває у відпустці чи на лікуванні, реабілітації без попереднього досвіду;

– без попереднього досвіду вчинення, але такий, який на даний період набирає сили діяння насильницького характеру ветерана.

Відповідно від цих обставин будуть змінюватись і прояви психологічних особливостей постраждалих, які були описані вище. Весь описаний спектр, з яскравим його проявом, буде притаманний в сім'ї, яка не розлучалась через війну в країні, проте представник сил безпеки та оборони (зазначимо, що може бути як чоловік, так і жінка) має досвід переживання травми (участь в евакуації, розбирання місць ракетних та авіаційних ударів тощо).

Якщо говорити про короткостроковий період (періодичний або разовий, без попереднього досвіду) здійснення насильства особою, яка перебуває у відпустці чи на лікуванні, реабілітації, то для постраждалої особи будуть характерні такі зміни в поведінці та емоційних реакціях: постійне відчуття тривоги, занепокоєння, тенденції до агресивної поведінки, вибухів гніву або проявів надмірної злості, що змінюються соромом та страхом¹⁴. У таких обставинах постраждала від насильства особа переносить відповідальність за насильство на себе та більш схильна до виправдання жертви.

Потребує додаткової уваги опис психологічних характеристик постраждалої особи, вчинення домашнього насильства до якої не відбувається тривалий час, а є короткостроковим під час відпустки, лікування чи реабілітації представника сил безпеки та оборони, з наявністю попереднього досвіду переживання до себе актів насильства до війни. Для даної ситуації є характерним те, що постраждала особа за час відсутності кривдника сформувала навички впевненої поведінки, самостійності і що вчинення домашнього насильства є «звично-незвичним» і, відповідно, емоційні та поведінкові реакції кожної з сторін будуть неспецифічними. Це обумовлено саме зміною соціальних ролей та фактичним перерозподілом обов'язків між членами сім'ї.

Домашнє насильство без попереднього досвіду вчинення, але таке, яке на даний період набирає сили діяння насильницького характеру ветерана після його повернення додому, залежить від особистості постраждалої особи, а саме її попереднього досвіду та психологічної зрілості.

Психологічні особливості неповнолітніх постраждалих від домашнього насильства.

З урахуванням того, що наявність дитячого травматичного досвіду часто обумовлює навчену безпорадність, відчуття невпевненості, нерішучості, варто оговорити, як впливає домашнє насильство на неповнолітніх. Наукова

¹⁴ Там само.

спільнота визначає наступні психічні та поведінкові порушення:

- занижена самооцінка;
- невпевненість;
- підвищена тривожність, страх;
- боязкість, почуття страху;
- агресія;
- пригніченість;
- неадекватний прояв емоцій або зухвала поведінка, несформовані вольові якості;
- прагнення діяти всупереч вимогам;
- пасивна або, навпаки, гіперактивна поведінка;
- замкненість;
- підпорядкованість, залежна позиція; перепади настрою;
- підвищена сугестивність (навіюваність);
- ізольованість¹⁵.

Психіатри відмічають, що діти, які постраждали від домашнього насильства, мають психосоматично загострені захворювання, психічні розлади, схильність до суїциду, депресії, тривожних розладів, алкоголізму, наркоманії, втеч з дому, патологічного накопичення.

Комунікація та взаємодія поліцейських з постраждалою особою.

Для ефективного спілкування з дитиною, яка постраждала від домашнього насильства, важливо дотримуватись таких рекомендацій:

1. Забезпечити дитині безпечний простір, не порушуючи її фізичний простір (відстань має бути комфортною та сприйматись дитиною як безпечна), не обіймати для заспокоєння.

2. З метою встановлення контакту, аби дитина розповідала про себе, слід показати готовність відкрити частину свого приватного життя, щоб стати для неї більш реальною, ближчою людиною (наприклад, запитуючи про тварин, розкажіть, яку тваринку ви мали в дитинстві або яку маєте зараз).

3. Давати достатньо часу для реагування та/або відповідей на питання, не підганяти та не наполягати, робити якомога більші паузи. Якщо дитина довгий час не відповідає на запитання, спробувати переформулювати його інакше.

4. Залишатись спокійним, врівноваженим навіть слухаючи досить шокуючі розповіді про пережиті події, або ж при переживанні дитиною сильних емоцій (плач, крик, істерика), не оцінювати висловлювання неповнолітнього та не коментувати з позиції жалощів.

5. Варто підтримувати зоровий контакт без надмірного, безперервного спостереження за дитиною; не боятись перепитати, якщо не зрозумієте її висловлювань. Цим ви продемонструєте щире зацікавлення, а не власну некомпетентність.

¹⁵ Там само.

6. Важливо не давати обіцянок, яких не зможете виконати ви чи інші важливі для дитини особи.

7. Не оцінювати та не критикувати (засуджувати) дії близьких дитині осіб, навіть якщо це є кривдник¹⁶.

Для дитини її батьки є важливими і вагомими фігурами, що мають забезпечувати безпеку. І дитина, навіть в критичних ситуаціях, буде продовжувати сприймати їх з теплом та турбуватись про них. Варто говорити більш загальними фразами (наприклад, «ти зараз в безпеці. З татом (мамою/дідусем тощо) спілкується мій колега»), зосередити увагу на безпеці дитини, і зауважувати, хто зараз є важливими для неї особами. Особливо, якщо до цієї особи дитина відчуває амбівалентні почуття – ображає маму (тата), при тому що він є героєм, яким пишається, сильно любить і водночас боїться.

Слід відмітити, що при взаємодії з дитиною варто враховувати основні характеристики її віку¹⁷. Для дітей раннього віку (1-3 роки) характерна відсутність усвідомленості власних мотивів поведінки, дії виконуються під впливом миттєвих почуттів, відчуття любові та симпатії до близьких для неї є дуже вагомими, і дитина відчуває сильну емоційну та фізичну залежність. Тому варто бути дуже обережним в коментарях про близьких осіб для дитини, забезпечити поруч перебування близької особи, що підтримує її.

Для дошкільного віку (3-6 років) характерні перші спроби контролювати власну поведінку, діти засвоюють норми та правила соціуму: пізнання світу відбувається через сюжетно-рольову гру, активно розвивається уява. Взаємодія має будуватись через ігрову діяльність, можливо, залучення вигаданих персонажів (герої казок, мультфільмів тощо), як помічників. Хвалити дитину, пишатися нею, фіксувати увагу на тому, що вона поводи́ла себе «по-дорослому».

Молодшому шкільному віку (6-9 років) характерна самостійність, підпорядкування мотивів, прагнення бути кращим, зароджується моральність. При взаємодії варто знову ж підкреслювати її самостійність, «дорослість», важливо не закріпити в дитини відчуття провини, сорому за чийсь проступок, повернути відповідальність кривднику. Підкреслювати сміливість дитини, її самостійність, зазначати, що ви «вперше бачите, як дитина такого віку справляється в такій ситуації».

Для підліткового віку (9-16 років) вже характерне прагнення належати до групи, активно формується почуття дорослості, власної ідентичності («Я»), відбувається статеве дозрівання, сильні емоційні коливання. Варто орієнтуватись на повернення дитині самоконтролю, відчуття цілісності його «Я», демонструвати свою готовність надати підтримку, спокійно сприймати емоційні реакції, часто досить бурхливі. Слід відмітити, що в підлітковому

¹⁶ Костюк В. Л., Федоровська Н. В., Пашковська М. В. Запобігання та протидія домашньому насильству підрозділами Національної поліції: метод. рекомендації. Київ : НАВС, 2021. 42 с.

¹⁷ Мітченко К. В. Надання первинної психологічної допомоги дітям, які стали жертвами злочинів: практичний досвід. Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 114.

віці дитина, перебуваючи тривалий час в сім'ї, де вчиняється домашнє насильство, може почати ідентифікувати себе з більш сильним батьком (часто саме кривдником), тому при комунікації з поліцейськими може демонструвати агресію, зверхність та інші характерні прояви кривдника.

Для ефективного спілкування з постраждалим від домашнього насильства важливо дотримуватись наступних рекомендацій:

- комунікація з постраждалими має проводитись конфіденційно, наодинці, з метою вільного діалогу, отримання важливої інформації про кривдника та їх взаємовідносини, без страху можливого майбутнього покарання за сказане;

- виявляти повагу та розуміння, підтримуючи впевненість постраждалого в його можливостях, не демонструючи упередженого ставлення, зверхності;

- демонструвати прагнення допомогти постраждалій особі, завірити її, що ви, як поліцейські, та і взагалі законодавство, орієнтовані допомогти саме їй;

- під час розмови одразу після критичної (дуже травмуючої) події (побиття, зґвалтування тощо), усвідомлюючи можливі порушення когнітивної сфери – погіршення пам'яті, уваги, мислення, виявляти терпіння, під час діалогу здійснювати тривалі паузи, щоб постраждала особа могла знайти відповідь, зрозуміти питання;

- намагайтесь максимально хронологізувати та деталізувати послідовність події (подій), вчинення домашнього насильства з метою структурування в пам'яті всієї картини як профілактики виникнення психічних розладів та інших негативних наслідків;

- під час взаємодії не варто звинувачувати, засуджувати постраждалу особу в тому, що сталося, не треба виправдовувати кривдника, або ж закликати до відповідальності за його подальшу долю (зокрема, фрази «він же лише з передової, а ви, напевно, його по родичах хотіли повезти», «чи точно впевнені в написанні заяви. Подумайте, як це відобразиться на його подальшій службі»);

- провести роз'яснювальну роботу щодо подальшої взаємодії з поліцією, представниками соціальних служб з метою підтримки постраждалої (постраждалого), перевірки стану безпеки, а також надання інформації щодо можливості отримання кризової допомоги (місцезнаходження прихистків, організацій, до яких можна звернутися за допомогою та підтримкою), психологічної та вторинної правової допомоги. Надана інформація має бути максимально професійна, без позиції «по-людськи».

Орієнтуючись на вищеописані психологічні характеристики постраждалої особи від тривалого вчинення домашнього насильства, варто розуміти, що представника Національної поліції, сил безпеки та оборони вона буде сприймати надто критично та підозріло, з дуже великою недовірою та низьким прагненням до щирої взаємодії. Очікувати також готовності до змін, рішучих рішень не варто, адже це

зовсім не притаманно даній категорії осіб.

Для ефективного спілкування з постраждалим від сексуального насильства важливо орієнтуватись на наступні нюанси¹⁸:

– зберігати власний спокій та врівноваженість при спілкуванні, внутрішню готовність почути жахливі подробиці злочину. При взаємодії витримувати та контролювати власні емоції та почуття, не демонструвати згвалтованій особі свої підсвідомі страхи, огиду, а навпаки – демонструвати професіоналізм, вміти ставити чіткі питання, називати речі своїми іменами, давати потерпілій можливість виговоритись та демонструвати при цьому достатній рівень емпатії;

– вміти маневрувати між двома крайнощами: з одного боку – проявляти високий професіоналізм, бути холодним, без емоцій ставити уточнюючі детальні «болючі» питання, а з іншого – розуміти весь жах події та прагнути повторно не травмувати потерпілу особу. Бути надміру м'яким, жалісливим, боячись додатковими уточнюючими питаннями повертати до спогадів, що повторно нададуть шкоди;

– при спілкуванні першочергово створити потерпілій особі безпечні умови, забезпечивши задоволення базових фізіологічних потреб (в їжі, воді, одязі, теплі, місці, де можна посидіти, сходити до вбиральні (при умові незнищення доказів). Це є передумовою повернення їй відчуття втраченого контролю над власним життям, стабілізує сталість її «Я», надасть сил відповідати на питання, відтворюючи пережиті події;

– після пережитого сексуального насильства жінка завжди відчуває стан безпорадності, безсилля, тому дуже важливим є повернення їй віри в себе та контролю її над власним життям через можливість особисто робити навіть елементарний вибір (пити чай чи каву; при наявності запропонованої склянки води – попити зараз чи після допиту).

Переживання насильства, а саме згвалтування, може призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривоги, депресії та інших психічних розладів у постраждалої. З урахуванням того, що кривдник є представником сил безпеки та оборони, постраждала може відчувати сильний страх перед кривдником, навіть після того, як він перестав їй загрожувати. Цей страх може бути пов'язаний з тим, що кривдник має доступ до зброї або має знання та навички, які можуть зробити його небезпечним. Тому при взаємодії слід враховувати і ці особливості.

Алгоритм надання первинної психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства¹⁹.

1. Ідентифікувати себе (ім'я, посада), запропонувати допомогу та

¹⁸ Васюк К. М., Сидоренко Ж. В., Короцінська Ю.А. та ін. Особистісні та ситуативні детермінанти благополуччя особистості в сучасних умовах життєдіяльності: кол. монографія. Вінниця, 2023. 380 с.

¹⁹ Мітченко К. Психологічні особливості роботи поліцейського з жінками, потерпілими від сексуального насилля в умовах воєнного часу. *Захист прав та інтересів жінок в умовах воєнного часу: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару*, 2022. С. 114-119.

чітко обговорити свої дії постраждалому, розуміючи, що в цей час особа дезінтегрована (емоційно нестабільна).

2. Надати безпечне місце, підтримуючи гідність особи, орієнтуючись на основні вікові, психоемоційні особливості (прикрити, дати одяг, ковдру тощо).

3. Повернути до реальності через використання простих питань, звернення по імені, прохання допомогти в елементарних питаннях (потримати теку, принести води, порахувати, скільки людей поруч тощо). Забезпечити задоволення базових потреб.

4. При цьому важливо постраждалому надавати право вибору з метою повернення контролю над своїм життям («вода чи чай?»; «ось ковдра, можеш прикритись» тощо), хвалити та заохочувати самостійність.

5. Дати можливість виговоритись, слухати, але намагатись максимально відтворити хронометраж подій, фіксувати завершення окремих етапів.

6. За потреби здійснювати інформування щодо особливостей вчинення домашнього насилля, які не відомі особі, а також про соціальні служби, які готові надати допомогу (просвітництво та едукація).

Важливо якісно та вчасно надавати первинну психологічну допомогу постраждалим від домашнього насильства задля зменшення симптомів ПТСР та інших психічних розладів, які можуть виникнути внаслідок пережитої події. Своєчасна психологічна допомога може допомогти краще впоратися з емоційними наслідками травми, такими як страх, гнів, провина та сором, відновити почуття контролю над своїм життям та покращити загальне емоційне та психологічне благополуччя. Дослідження показали, що постраждалі від домашнього насильства, які отримали якісну психологічну допомогу, мають менший ризик повторно стати жертвою насильства.

Постраждалим від домашнього насильства також може знадобитися довгострокова психотерапія, групова підтримка та інші ресурси. *В додатках наведено ресурси, куди можна перенаправити постраждалих для отримання ними фахової допомоги.*

Просвітницька робота (психоедукація) поліцейських з постраждалими від домашнього насильства.

Домашнє насильство – це серйозна проблема, яка може мати руйнівні наслідки для життя постраждалих, в тому числі і для дітей, які стають свідками або жертвами насильства. Вчинення домашнього насильства представниками сил безпеки та оборони має свої особливості через прояви агресивної поведінки, спалахів гніву та емоційної нестабільності, що збільшує ризик вчинення домашнього насильства. Тому цивільним членам сім'ї варто знати ознаки ПТСР, гострої (бойової) стресової реакції та інших особливостей реакції психіки.

Повернення зі служби до цивільного життя члена сім'ї може бути складним як для самого службовця, так і для членів його родини. Труднощі з адаптацією до нових ролей можуть призвести до стресу та напруги вдома. У деяких випадках постраждалий може несвідомо провокувати кривдника своєю поведінкою, словами або емоційним станом, який може бути тригерним

(викликати негативні спогади) для партнера з нестабільною психікою.

Філософія домашнього насильства за участю представників сил безпеки та оборони – це тонка межа закону та психології суспільства, яке героїзує військовослужбовців та службовців суміжних служб.

Тому залишається незмінним інформування постраждалих про алгоритми дій при вчиненні домашнього насильства, проговорити можливості створення плану безпеки, а також надати контакти, куди можна звертатися за допомогою, включаючи гарячі лінії, прихистки/шелтери.

Психологічні вправи, які може використовувати в роботі психолог або представник соціальних служб для надання допомоги від домашнього насильства.

Основними завданнями даних вправ є усвідомлення внутрішньої сили, власних сильних якостей, що допоможуть впоратись з проблемною ситуацією; визначення своїх каналів отримання внутрішнього ресурсу, наповнення ресурсом безпосередньо під час виконання вправи; усвідомлення своїх ролей, їх ресурсності; повернення контролю над власним життям, усвідомлення власних можливостей²⁰.

Вправа «Моя княгиня»

Мета: усвідомлення внутрішньої сили, власних сильних якостей.

Інструкція: «Опишіть 5 жінок, які вам подобаються, що є у вашому оточенні, або є уявними (персонажами, героями історій чи літературних творів тощо). Опишіть, які їх якості допомагали / заважали їм вижити, долати складні життєві ситуації, що траплялись у житті».

Алгоритм проведення:

Проговоріть запропоновану інструкцію, зафіксуйте в пам'яті чи на аркуші відповіді. Допоможіть постраждалому провести аналіз: які із перерахованих якостей є безпосередньо у нього. Які спільні є якості? Які бонуси постраждалий отримує від цих якостей?

За результатами потрібно підвести постраждалого до усвідомлення його внутрішньої сили.

Вправа «Мої ролі»

Мета: усвідомлення своїх ролей та ресурсів, які можна отримати з кожної з них.

Інструкція: «Пропоную подумати про те, що в на тепер, їх ресурсності, у ситуаціях переживання домашнього насильства ви виконували різні соціальні та психологічні ролі. Давайте поміркуємо, які ролі ви виконуєте зараз».

Алгоритм проведення:

Проговорити по кожній ролі, визначити, який ресурс дає кожна.

Допомогти постраждалому провести аналіз: що приємного він має для себе, коли виконує кожну окремо роль? Який ресурс з кожної отримує?

²⁰ Васюк К. М., Сидоренко Ж. В., Короцінська Ю.А. та ін. Особистісні та ситуативні детермінанти благополуччя особистості в сучасних умовах життєдіяльності: кол. монографія. Вінниця, 2023. 380 с.

Вправа «Контроль»²¹

Мета: повернення контролю над власним життям, усвідомлення власних можливостей.

Інструкція: «Пропоную відповісти на певні питання, що допоможуть нам визначити межі вашого контролю над життям та повернути впевненість в собі».

Алгоритм проведення:

Запропонуйте постраждалому відповісти на такі питання:

1. Що на сьогодні не можу контролювати?
2. Що (контроль чого) відпускаю зараз?
3. Що контролюю зараз в своєму житті?
4. Що нового навчився контролювати в своєму житті за цей період?

Допоможіть постраждалому провести аналіз того, що він контролює в своєму житті, направляти розмову до того, що це закріплює його в ролі дорослого, наповнює силою та впевненістю.

Допоможіть постраждалому провести аналіз того, від чого він отримує задоволення, що його наповнює силою та надає впевненості далі працювати над проблемою, не втрачати віри в себе.

Вправа «Перевернута розповідь»²²

Мета: визначення актуальності проблемної ситуації та можливих шляхів її вирішення.

Інструкція: «Пропоную відповісти на певні питання, що допоможуть нам поглянути на вашу життєву ситуацію».

Алгоритм проведення:

Запропонуйте постраждалому знайти метафору (картинку, фото), що символізує його сприйняття себе та свою ситуацію зараз. Описуючи по можливості емоції та почуття, не лише фактаж ситуації.

Зафіксуйте основні характеристики розповіді – прикметники, дієслова, іменники. Запропонуйте скласти історію постраждалого, використовуючи ці слова (це може бути нова історія або переказ новими словами вже розказаної).

З кожного речення варто обрати одне слово, яке вважає потерпілий найголовнішим, та написати до обраних слів по 3 асоціації. З цих асоціацій виберіть на розсуд потерпілого одне слово та впишіть його замість вибраних у попередньо написану історію.

Перечитайте історію з новими словами потерпілому. Які емоції викликає зараз історія? Що відчуває потерпілий? Які думки виникають? Історію може читати декілька разів, до того часу, поки не виникне інсайд.

Запропонуйте написати план подальших дій відповідно до інсайду, з обов'язковим зазначенням пунктів, які потрібно виконати у найближчі 72 години.

²¹ Васюк К. М., Сидоренко Ж. В., Короцінська Ю.А. та ін. Зазнач. твір.

²² Мітченко К. В. Фундаментальні основи роботи з МАК: особливості роботи та практичні вправи для використання в роботі психологами: практ. порадник. Дніпро : ДДУВС, 2023. 42 с.

4. ВЗАЄМОДІЯ З ГРОМАДОЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Проблема домашнього насильства є актуальною для українського суспільства (як і для багатьох країн світу). В Україні додатковий фактор – війна. Незважаючи на те, що суспільство та уряд активно працюють над запобіганням та протидією цьому явищу, домашнє насильство залишається серйозною проблемою. Статистика щодо випадків насильства вдома все ще знаходиться на високому рівні.

Серед основних факторів, що обумовлюють розповсюдження насильницької поведінки, є:

- Війна, повномасштабне вторгнення агресора на територію України. Відбувається загострення проблеми домашнього насильства через стрес та травми, які пережили і продовжують переживати українці, як в тилу, так і на передовій. Особливою групою, яка потребує уваги, є військові та їх родини.

- Економічна нестабільність, безробіття та бідність можуть збільшувати ризик виникнення ситуацій домашнього насильства в сім'ях.

- Значну роль у подоланні насильницької поведінки відіграють стереотипні уявлення про розподіл гендерних ролей в сім'ї. Сталі традиційні стереотипи значно ускладнюють протидію домашньому насильству та можуть перешкоджати жертвам звертатися за допомогою.

- Багато випадків насильства залишаються неповідомленими і не розслідуються поліцією або іншими відповідними органами.

- Всупереч певному прогресові у прийнятті законів, в Україні все ще існують прогалини в законодавстві та системі покарань, що ускладнюють ефективне притягнення винних до відповідальності.

Домашнє насильство – це суспільна проблема, яка входить до кола проблем особистості, що обумовлюють стан її безпеки. Адже потреба в безпеці є базовою потребою людини, яка включає фактори, що забезпечують життя і здоров'я індивіда, захищеність особистості, гарантії прав та свобод.

Загалом, проблема домашнього насильства потребує запровадження системних заходів щодо її запобігання та вирішення в суспільстві. Першочерговим має бути просвітництво населення з питань недискримінаційної поведінки, уникнення або вирішення конфліктних ситуацій, надання допомоги постраждалим та покарання кривдника, запровадження сталих практик превентивної діяльності відповідних структур з питання насильства в цілому.

Інституційно-ефективне здійснення превентивної діяльності із запобігання домашньому насильству відбувається громадськими організаціями та правоохоронними структурами. Одна з безпосередніх функцій Національної поліції – превентивна діяльність, спрямована на реалізацію заходів щодо запобігання прояву насильства в громаді. Особливої значущості та

необхідності така діяльність набуває в умовах війни та повоєнної розбудови українського суспільства.

З часів запровадження в Україні реформи структур правоохоронної системи послідовно вибудовуються механізми ефективної взаємодії поліції та громади з питань протидії домашньому насильству. Одним з таких механізмів взаємодії є практика впровадження концепції **community policing** (поліція, наближена до громади) в діяльності правоохоронних структур у громадах. Сутність **community policing (CoP)** у відкритості правоохоронної системи до суспільства, постійній співпраці, комунікації з громадою для формування безпечного середовища життєдіяльності сучасної особистості та запобіганні проявів злочинної, насильницької поведінки.

Потреба у безпеці, а особливо в ситуації домашнього насильства, є однією з базових потреб людини, а співпраця поліції та громади – найкращий спосіб її забезпечити. Адже цей підхід ґрунтується на взаємодії між усіма, від кого залежить безпека: між громадою, поліцією та місцевою владою. Розвиток **community policing** надає можливість конкретним мешканцям конкретних громад повідомляти поліції про проблеми, факти насильства, загрози, злочини та спільно з поліцією шукати рішення для їх подолання.

Завдяки тісній співпраці місцева поліція має можливість набувати лідерства в громаді щодо високого рівня довіри. А отже у плануванні роботи зможе враховувати думку населення з питань безпеки. Формувати програми із підвищення безпеки та запровадження інноваційних платформ комунікації з населенням (онлайн-платформи, створення «карт злочинності» (*crime mapping*)), тематичні зустрічі, спільні ініціативи.

Поліція допоможе мешканцям швидше отримувати реакцію на свої звернення та ефективніше розв'язувати проблеми з безпекою. Внаслідок більш тісної комунікації та взаємодії між населенням і поліцією збільшиться рівень поінформованості людей про те, що робить поліція, яка її роль, права та обов'язки. Зосередження уваги на причинах злочинів дозволить завчасно попереджати їх. Громада зможе контролювати діяльність поліції, отримувати актуальну інформацію про стан безпеки за місцем проживання.

Критерієм оцінки роботи поліції стане те, як поліція розв'язує проблеми у сфері безпеки, визначені населенням. При цьому саму оцінку також даватимуть представники громад, органів місцевого самоврядування, незалежні експерти²³.

Важливо розуміти, що на засадах концепції **CoP** поліція може дійсно зміцнити свою легітимність в суспільстві, здійснювати свою діяльність на основі узгодженості дій, поліпшувати якість наданих населенню послуг.

Поліція – саме та служба в громаді, яка має здійснювати превентивні заходи стосовно проявів домашнього насильства, спрямовувати зусилля на розв'язання проблем.

²³ Взаємодія поліції та громади. *Community Policing*. 2021. 8 с. URL : https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/02/com_pol.pdf.

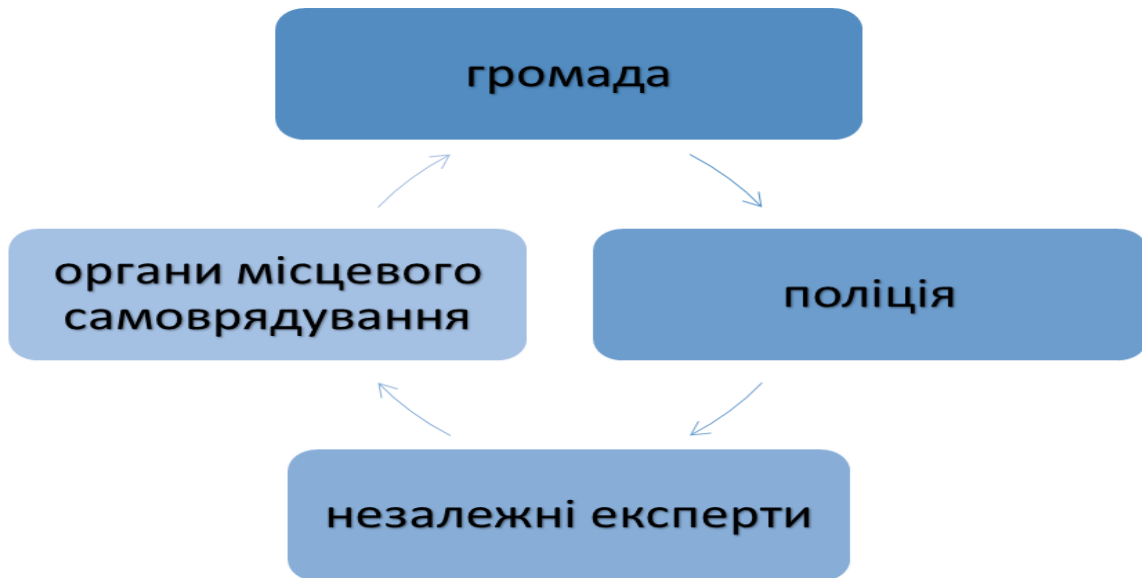

Рис. 4. Взаємодія суб'єктів на основі community policing

Напрями взаємодії поліції та громади представлені в **Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»**. Надання допомоги та захисту постраждалим особам здійснюється за такими напрямками:

1) надання постраждалим особам інформації про їхні права та можливості реалізації таких прав зрозумілою їм мовою або через перекладача чи залучену третю особу, яка володіє мовою, зрозумілою постраждалим особам;

2) забезпечення доступу до загальних та спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб для отримання соціальних послуг медичної, соціальної, психологічної допомоги;

3) надання у разі потреби тимчасового притулку для безпечного розміщення постраждалих осіб;

4) забезпечення постраждалим особам доступу до правосуддя та інших механізмів юридичного захисту, у тому числі шляхом надання безоплатної правової допомоги у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу»;

5) утворення цілодобового безоплатного кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей для забезпечення невідкладного реагування на випадки домашнього насильства, надання консультацій щодо всіх форм домашнього насильства абонентам анонімно або з належним дотриманням правового режиму інформації з обмеженим доступом²⁴.

Взаємодія поліції та громади у протидії домашньому насильству може

²⁴ Альошкін С. В., Бойчук К. Л., Даценко О. В., Ковальова О. В. Роль і завдання поліції в місцевій системі запобігання та протидії домашньому насильству: посібник. Київ, 2023. 221 с.

відбуватися за напрямками та такими видами діяльності, які представлені на рис. 5.

Рис. 5. Напрями взаємодії поліції та громади щодо запобігання домашньому насильству

Перелічені напрями взаємодії поліції та громади суттєво розширюють та доповнюють ті, що окреслені законодавчо, але в жодному контексті не заперечують їх.

1. *Підвищення обізнаності.* Проводити інформаційні кампанії та навчальні заходи для громади про домашнє насильство, його ознаки та наслідки. Розповсюджуйте інформацію про права та ресурси, доступні для жертв.

2. *Тренінги для поліцейських.* Надавати поліцейським спеціальні тренінги з виявлення, реагування та обробки справ про домашнє насильство. Включіть в навчальну програму такі аспекти, як емпатія, техніки спілкування та вміння сприймати ситуацію з різних точок зору.

3. *Створення механізмів співпраці.* Розробити протоколи співпраці між поліцією, службами соціального захисту, медичними установами та неприбутковими організаціями для швидкого та ефективного реагування на випадки домашнього насильства.

4. *Ефективне використання ресурсів.* Організувати систему реагування на випадки домашнього насильства таким чином, щоб у жертв була можливість отримати доступ до захисту, порад та підтримки у будь-який час доби.

6. *Залучення громадськості.* Сприяти активній участі громади у боротьбі з домашнім насильством через залучення до підтримки жертв, створення груп підтримки та ініціатив з освіти про домашнє насильство.

7. *Моніторинг та оцінка.* Проводити регулярний моніторинг та оцінку ефективності програм та заходів, спрямованих на протидію домашньому насильству, з метою виявлення слабких місць та вдосконалення підходів.

8. *Підтримка постраждалих.* Забезпечити жертвам домашнього насильства доступ до психологічної підтримки, правової, житлової та матеріальної допомоги.

9. *Профілактика насильства.* Розвивати програми профілактики домашнього насильства в громадах через освітні та інформаційні заходи, спрямовані на зміцнення сімейних відносин та виховання здорових стереотипів.

Ефективне поєднання запропонованих заходів та едукцій є ефективним інструментом у взаємодії поліції та громади у протидії домашньому насильству та покращенні ситуації щодо допомоги жертвам насильства.

На сьогодні в країні склалася і функціонує цілісна система реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Вона складається з:

- спеціально уповноважених органів;
- загальних і спеціальних служб підтримки постраждалих, інших органів та установ, на які покладаються певні функції;
- громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в країні на законних підставах.

Суб'єкти, які мають реалізовувати державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, представлені на рис. 6, табл. 1.

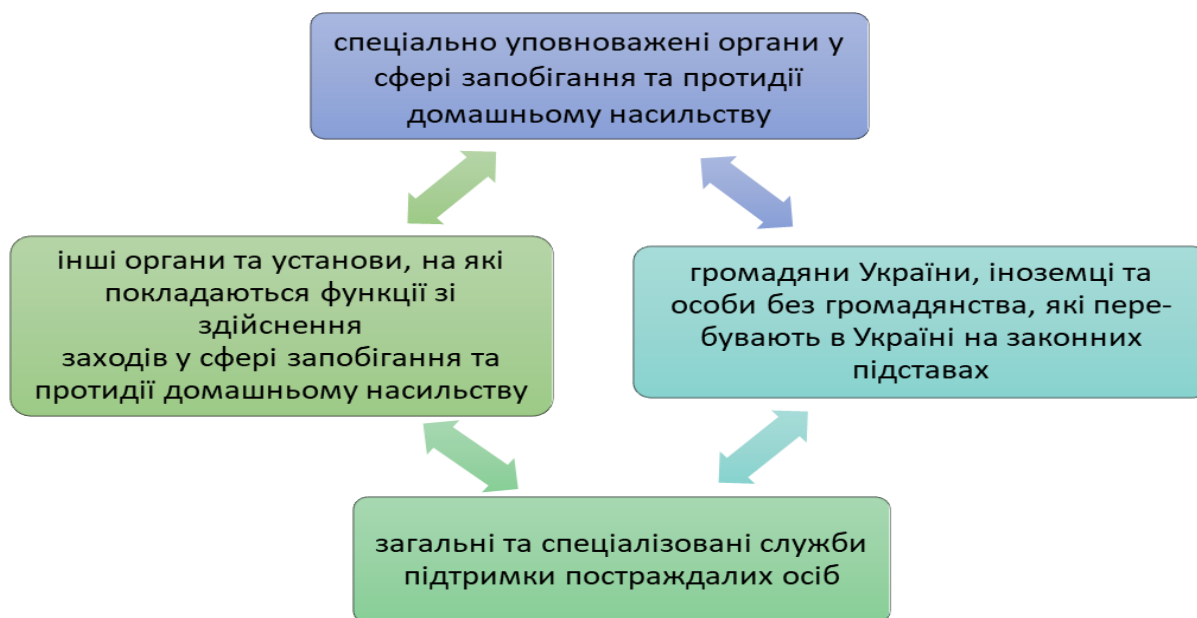

Рис. 5. Суб'єкти реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству²⁵

²⁵ Бойчук К. Л., Бреус С. М., Бугаєць Т. І. та ін. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства: практ. посібник для надавачів правової допомоги. Київ, 2023. 136 с.

Національна поліція як суб'єкт належить до інших органів, на які покладається функція зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Інші органи та установи, на які покладаються функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:

- служби у справах дітей;
- уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- суди;
- прокуратура;
- уповноважені органи з питань пробації.

Таблиця 1

Спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству²⁶

<i>Центральний рівень</i>	<i>Регіональний рівень</i>	<i>Місцевий рівень</i>
Мінсоцполітики, що забезпечує формування, і Нацсоцслужба, яка реалізує державну політику з питань запобігання та протидії домашньому насильству	Місцеві державні адміністрації, зокрема їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству	Сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, виконавчі органи рад об'єднаних територіальних громад до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству

До служб підтримки постраждалих від домашнього насильства відносять:

- центри соціальних служб;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка);

²⁶ Бойчук К. Л., Бреус С. М., Бугаєць Т. І. та ін. Забезпечення надання правових послуг особам, постраждалим від домашнього насильства: практ. посібник для надавачів правової допомоги. Київ, 2023. 136 с.

- центри соціально-психологічної допомоги;
- територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг);
- притулки для постраждалих осіб;
- центри медико-соціальної реабілітації постраждалих осіб;
- кол-центр з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей;
- мобільні бригади соціально-психологічної допомоги постраждалим особам та особам, які постраждали від насильства за ознакою статі;
- заклади та установи, призначені виключно для постраждалих осіб та осіб, які постраждали від насильства за ознакою статі.

Головним елементом системи підтримки та реалізації державної політики проти домашнього насильства є: **громадяни України, іноземці та особи без громадянства**, які перебувають в країні на законних підставах, яким стало відомо про вчинення домашнього насильства, зокрема, якщо постраждалими особами стали або можуть стати діти, зобов'язані невідкладно повідомити про це до районних, районних у містах державних адміністрацій, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх створення) рад, уповноважених підрозділів органів Національної поліції України або до цілодобового кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей.

Отже в Україні система запобігання та протидії домашньому насильству є структурно та законодавчо сформованою, але потребує налагодження механізмів функціонування. На сьогодні фіксуємо в публічному просторі позитивні приклади стосовно реалізації практик взаємодії громади та правоохоронних структур із запровадження заходів запобігання домашнього насильства.

Приклади реалізованих проєктів community policing в Україні із запобігання домашньому насильству.

- **Community Policing Knowledge Hub** – це безкоштовна навчальна платформа, присвячена співпраці поліції та громади для спільного вирішення безпекових питань. У віртуальному хабі зібрані описи та алгоритми реалізації успішних безпекових ініціатив у 22 регіонах України, тренінги для поліції та лідерів громад, роздаткові матеріали для інформаційно-просвітницької діяльності, інші навчальні ресурси, а також світовий досвід впровадження філософії community policing. База стосовно гендерно зумовленого насильства містить 185 матеріалів з реалізованих проєктів,

заходів та навчальних івентів у громадах України²⁷. Платформа може бути корисною для всіх суб'єктів з реалізації політики та дій по запобіганню та попередженню домашнього насильства.

– Впровадження проєкту «Поліцейський громади» з 2019 року. Серед обов'язків офіцерів громади – просвітницька діяльність. У Вінницькій області офіцери громади провели захід в громаді з питання запобіганню домашньому насильству.

– Всеукраїнська кампанія «16 днів проти насильства». Акції проводяться в громадах за участі правоохоронних структур, закладів освіти та всіх бажаючих.

– В Івано-Франківську маємо успішний кейс «Взаємодія поліції та громади для подолання домашнього насильства. Успішні кейси Івано-Франківська».

– Ініціатива «Поліція і громада: #РазомПротиНасильства» була реалізована ГО «Бюро інституційного розвитку» спільно з патрульною поліцією Вінницької області та Вінницькою міською радою за підтримки канадсько-українського проєкту розвитку поліції CUPDP коштом уряду Канади за підтримки Міністерства закордонних справ Канади.

Важливо пам'ятати, що взаємодія громади та правоохоронних структур у сфері запобігання та протидії домашньому насильству повинна базуватися на засадах толерантності, поваги та відсутності дискримінації за ознакою статі, віросповідання, раси, віку. Неприпустиме виправдання домашнього насильства через традиції, гендерні стереотипи, толерацію культури замовчування.

²⁷ Community Policing Knowledge Hub. URL : <https://cpkhub.com.ua/about-us>.

5. КОРИСНІ НОМЕРИ ТА ПОСИЛАННЯ ДЛЯ ПЕРЕНАПРАВЛЕННЯ

1. Національна поліція – 102.

2. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – номери телефонів у вільному доступі на сайтах служб кожної громади, міста, району.

3. Громадські організації, які надають допомогу постраждалим від насильства.

– Міжнародна гуманітарна організація People in Need – безкоштовні психологічні консультації цілодобово **0 800 210 160**.

– Гаряча лінія психологічної підтримки для жителів України Національної асоціації психологічної допомоги (аудіо- та відеозв'язок) – **0 800 100 102**.

– Всеукраїнський кол-центр «ВАРТО ЖИТИ» (11:00-19:00) – **5522** – lifecell та Vodafone (дзвінки безкоштовні); **38 (093) 170 7219** – Kyivstar (за тарифами оператора).

– Телефонна лінія СЕТА – (безкоштовна психологічна допомога) – **068 283 2098**.

– Соціальний проєкт «Разом» (безкоштовна психологічна допомога за узгодженістю з фахівцем) – <https://razom.live/specialists>.

– ГО «Десяте квітня» (кризова допомога) – **0 800 332 858**.

– Кризовий центр «Соціотерапія» – **096 274 5954**.

– Teenenergizer надає онлайн-консультації для підлітків – **066 136 3314**, або <https://teenergizer.org/consultations/>.

– Цілодобовий телефон довіри Київського міського центру (м. Київ) психолого-психіатричної допомоги при станах душевної кризи (безкоштовно з мобільного) – **044 456 1702, 044 456 1725, 0 800 501 212**.

4. Телефони «Гарячих ліній»:

– Безкоштовна цілодобова гаряча лінія для потерпілих від домашнього насильства: **1547**.

– Національна дитяча гаряча лінія: **16 111** та **0 800 500 225**.

– Національна дитяча «ГАРЯЧА ЛІНІЯ» Центру «ЛА СТРАДА-УКРАЇНА» – **0-800-500-333** (для дзвінків з мобільного).

– Національна "ГАРЯЧА ЛІНІЯ" з питань запобігання насильству (консультації юриста, психолога, соціального педагога) – **0 800 500 335** та **116-123** (безкоштовно з міських телефонів), **386** – для абонентів Київстар, Vodafone.

– Єдиний телефонний номер системи надання безоплатної правової допомоги (безкоштовно) – **0 800 213 103**.

– Lifeline Ukraine – цілодобова гаряча лінія з запобігання суїцидам **7333**.

– Гаряча лінія емоційної підтримки MOM (безкоштовно, з 10:00

до 20:00 щодня) – **0 800 211 444**.

– Гаряча лінія для чоловіків – **2345**.

– «Голоси дітей» – безкоштовна лінія психологічної підтримки для дітей та батьків – **0 800 210 106**.

– Національна «гаряча» лінія для дітей та молоді – **116-111, 0 800 500 225**.

– «Телефон довіри» – це цілодобова лінія допомоги, де працюють психіатри і психотерапевти – **044 456 1702 та 044 456 1725**.

5. Допомога ветеранам та військовим, а також членам їх родин:

– Лінія кризової допомоги та підтримки Українського ветеранського фонду при Мінветеранів (10:00 до 20:00) – **38 (067) 400 4660** або <https://veteranfund.com.ua/>.

– Гаряча лінія підтримки. Психологічна підтримка ветеранів, їхніх сімей та кожного, хто відчуває на собі вплив війни (безоплатна 24/7) – **0 800 332 029**.

– Центр психічного здоров'я та реабілітації «Лісова поляна» МОЗ України – **073 450 6000** або написати на пошту: forestglade.vet@gmail.com.

– Проєкт «Вільний вибір» (у будні з 9:00 до 19:00) – **38 (063) 646 4991**.

– Гаряча лінія ГО «Громадський рух «Жіноча сила України» працює для дружин та матерів військовослужбовців (безкоштовно, 10:00 до 20:00 щодня) – **0 800 332 720**.

– Гаряча лінія кризової підтримки – це першочергова допомога для ветеранів, їхніх родин та всіх українців у складних ситуаціях – **0 800 332 029**.

Міністерство у справах ветеранів України пропонує перелік суб'єктів надання послуг, включених до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги для ветеранів і членів їх сімей, до яких можна звернутись за безоплатною психологічною допомогою:

<https://mva.gov.ua/veteranam/perelik-subektiv-nadannya-poslug-vklucheni-h-do-reestru-subektiv-nadannya-poslug-iz-psi-hologichnoi-dopomogi-dlya-veteraniv-i-chleniv-ih-simey>.

Навчальне видання

**Недря Кирило Михайлович
Комих Наталія Григорівна
Мітченко Катерина Вікторівна
Коваленко Андрій Васильович**

**ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З ОСОБАМИ,
ЯКІ ВЧИНИЛИ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО, З ЧИСЛА ПРЕДСТАВНИКІВ
СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ, УЧАСНИКАМИ БОЙОВИХ ДІЙ**

Методичні рекомендації

Редактор, оригінал-макет – *А. В. Самотуга*
Коректор *М. С. Касян*

Підп. до друку 12.09.2024. Формат 60x84/16. Друк – цифровий.
Гарнітура – Times New Roman. Ум.-друк. арк. 2,33. Обл.-вид. арк. 2,5.

Надруковано у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Науки, 26, sed@dduvs.edu.ua
Свідоцтво про внесення до державного реєстру ДК № 8112 від 13.06.2024 р.